

міру заборгованості, а просто написав нотаріусу листа про те, що він проти вчинення виконавчого напису на договір іпотеки, підстав для відмови іпотекодержателю у вчиненні виконавчого напису у нотаріуса немає.

У разі звернення стягнення на предмет застави через рішення суду, окрім процесуальних положень, будуть також застосовуватися окремі положення Закону України «Про іпотеку». Саме ст. 39 вказаного Закону визначає порядок реалізації предмета іпотеки за рішенням суду, згідно з яким у разі задоволення судом позову про звернення стягнення на предмет іпотеки у рішенні суду зазначаються: загальний розмір вимог та всі його складові, що підлягають сплаті іпотекодержателю з вартості предмета іпотеки; опис нерухомого майна, за рахунок якого підлягають задоволенню вимоги іпотекодержателя; заходи щодо забезпечення збереження предмета іпотеки або передачі його в управління на період до його реалізації, якщо такі необхідні; спосіб реалізації предмета іпотеки шляхом проведення прилюдних торгів або застосування процедури продажу, встановленої статтею 38 цього Закону; пріоритет та розмір вимог інших кредиторів, які підлягають задоволенню з вартості предмета іпотеки; початкова ціна предмета іпотеки для його подальшої реалізації. Одночасно з рішенням про звернення стягнення на предмет іпотеки суд за заявою іпотекодержателя вправі винести рішення про виселення мешканців, якщо предметом іпотеки є житловий будинок або житлове приміщення.

Аналіз матеріалів справ свідчить, що більшість спорів майнового характеру становлять спори, пов'язані з вимогами комерційних банків (які в основному виступають позивачами у цій категорії спорів) про стягнення заборгованості за кредитними договорами у зв'язку з невиконанням зобов'язань. Основними причинами виникнення цих спорів є порушення позичальниками вимог ст. 526 Цивільного кодексу України у частині виконання зобов'язання належним чином і в установлений строк відповідно до договору.

Майже в усіх випадках ця обставина пов'язана з відсутністю коштів на рахунках, а також іншого майна у позичальника.

Водночас вивчення практики вирішення спорів за участю комерційних банків виявило, що останні все ще припускаються порушень вимог чинного законодавства у застосуванні норм матеріального права і процесу як на стадії укладання договорів, так і у процесі їх виконання та судового захисту своїх прав як кредитора.

Недотримання вимог законодавства під час укладання договорів іпотеки призводить до виникнення спорів з боржниками з приводу визнання недійсними (повністю чи у певній частині) таких договорів.

The article examines issues related to the order of foreclosure on the mortgage.

В статтє анализируются вопросы, связанные с порядком обращения взыскания на предмет ипотеки.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВО ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ»

Литвиненко О. М.,

аспірантка кафедри цивільного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті аналізуються основні особливості поняття права державної власності як цивільно-правового інституту.

Ключові слова: право власності, державна власність, об'єкти державної власності.

Згідно із ч. 1 ст. 548 ЦК України виконання зобов'язання (основного зобов'язання) забезпечується, якщо це встановлено договором або законом. Виконання цивільно-правового зобов'язання (в тому числі у сфері господарювання) може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, притриманням, завдатком, а також заставою (ч. 1 ст. 546 ЦК України). Зокрема, в ч. 5 ст. 3 Закону України «Про іпотеку» зазначається, що іпотека має похідний характер від основного зобов'язання і є дійсною до його припинення або до закінчення строку дії іпотечного договору [5, с. 21].

Однак при цьому необхідно чітко розрізняти припинення дії договору, з якого виникає зобов'язання, забезпечене заставою (іпотекою), та підстави для припинення права застави (іпотеки). Наприклад, у разі припинення дії договору позики (кредиту) в результаті закінчення строку його дії (припинення у разі розірвання договору сторонами, в тому числі і за рішенням суду, а також припинення внаслідок односторонньої відмови однієї зі сторін від договору, якщо таке право передбачено договором або законом) позичальник не звільняється від обов'язку повернути отримані кошти та сплатити проценти за користування ними за час дії договору. Це вказує на наявність у позичкодавця відповідного права вимоги навіть після припинення договору. Вказані обставини необхідно враховувати не тільки при вирішенні питання про припинення права застави (іпотеки), а й при укладенні договору застави (іпотеки). Зокрема, у договорі застави (іпотеки) необхідно чітко визначати перелік забезпечених іпотекою майнових вимог, які кредитор може мати як упродовж дії договору, з якого виникає основне зобов'язання, так і тих майнових вимог, які можуть існувати у кредитора після припинення дії такого договору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Черкащина Ю., Глоzman О. Застереження в іпотечному договорі: спрощення чи ускладнення? // Правовий тиждень. – № 8 (186). – 23 лютого 2010 р.
2. Шершун Л., Стус О. Несприятливі правові обставини як перешкода стягнення кредитів банками // ЮрГазета. – № 14 (195). – 7 квітня 2009 р.
3. Щодо змін до Закону України «Про іпотеку» відносно стягнення в позасудовому порядку майна, яке виступає предметом застави чи іпотеки [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/18660>.
4. Стягнення на предмет іпотеки шляхом вчинення виконавчого напису. [Електронний ресурс] / С. А. Другова. Режим доступу: <http://radnuk.info/statii/230-tsuv-pravo/3582-2010-01-29-17-24-10.html>.
5. Бондарів Т., Герасименко С. Аналіз законодавчих новинок у сфері нерухомості та будівництва. // Правовий тиждень. – № 8 (186). – 23 лютого 2010 р.

Складовими ринкової економіки, що забезпечують добробут суспільства, є різноманітність форм власності і форм господарювання, які водночас сприяють утворенню приватного сектора економіки. Однак виконання цих завдань аж ніяк неможливе без створення відповідного ефективного правового механізму.

Проблеми права державної власності виявилися нині малодослідженими. Деяко більше уваги надавалось загальним питанням права власності.

Праву державної власності було присвячено велику кількість праць вчених-юристів, економістів радянського та новітнього періодів: С. С. Алексєєва, С. М. Братуся, Д. В. Бобрової, А. В. Венедиктова, А. С. Довгерта, О. В. Дзери, О. С. Йоффе, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця, В. П. Маслова, А. О. Пушкіна, О. А. Підпригори, Г. В. Пронської, В. М. Коссака, З. В. Ромовської, Є. О. Суханова, М. М. Сібільова, Я. М. Шевченко, В. С. Щербини, Ю. С. Червоного та інших, які тією чи іншою мірою торкалися проблем права власності. Однак проблеми права державної власності періоду ринкових реформ в Україні ще не були предметом дослідження. Необхідність таких розробок обумовлюється ст. 326, 327 ЦК України та здійснюваним відмежуванням комунальної власності від державної.

Слід зазначити, що в умовах ринкових реформ в Україні відбуваються радикальні зміни у відносинах власності та їх правовому регулюванні. При цьому ключовим питанням у вирішенні цієї проблеми залишається реформування державної власності. Як відомо, право державної власності є складовою частиною інституту права власності, що обумовлює необхідність застосування його принципових положень до відносин державної власності. **Метою цієї статті** є розкриття сутності права державної власності та виявлення перспектив його трансформації в сучасних умовах.

Власність – це результат історичного розвитку суспільства, а, відповідно, і суспільного виробництва, яке і забезпечує цивілізоване існування людини завдяки створенню в процесі виробництва матеріальних благ. Відносини власності становлять сутність усієї системи суспільних виробничих відносин будь-якої держави [1, с. 5–10]. І це дійсно так, оскільки їх розвиток забезпечує розвиток всієї соціально-економічної системи в державі, створення національного багатства. Іншими словами, вони є рушійною силою суспільного виробництва, науково-технічного прогресу.

В юридичній літературі власність визначають як відносини між людьми з приводу привласнення матеріальних благ та встановлення влади над ними, приналежності їх конкретній особі [2, с. 7–10; 3, с. 4].

Як правило, відносини власності розглядають у двох аспектах – економічному та юридичному. Безперечно, первісними є економічні відносини привласнення матеріальних благ у ході суспільного виробництва, які існують і розвиваються в своїй сутності незалежно від волі і свідомості людей. Однак певна частина економічних відносин власності, в процесі яких індивіди за власною волею створюють, розподіляють та привласнюють матеріальні блага, може піддаватися правовому регулюванню тими чи іншими нормами права, в чому якраз і виявляється юридичний аспект власності. Відповідно, економічні відносини власності, які набувають правової регламентації, стають відносинами права власності.

Науковці піддали сумніву неподільний дуалізм (економічний і юридичний) відносин власності. На думку В. М. Селіванова, власність – це складна і багатопланова категорія, яка відображає «різні аспекти різнобічного соціального буття – економічний, соціальний, юридичний, політичний, психологічний» [1, с. 7]. В принципі не може бути особливих заперечень проти такої оцінки відносин власності. Більше того, якщо керуватися критеріями автора, то можна називати й інші аспекти функціонування відносин власності, наприклад, культурний, етичний. Вивчення різнобічності змісту власності може мати не лише теоретичне, а й практичне значення, особливо в періоди реформування економіки. Однак, оскільки предметом цього дослідження є аналіз права власності, то, відповідно, наша увага буде зосереджуватися на юридичному аспекті власності. Водночас важливо правильно визначати економічний зміст власності, без чого правові норми були б позбавлені предмета правового регулювання.

Економічний зміст власності полягає у створенні та розподілі матеріальних благ з метою їх виробничого і особистого споживання. Однак реалізація економічного призначення можлива лише за допомогою їх привласнення, яке здійснюється шляхом наділення учасників економічних відносин повноваженнями власника, що дає їм можливість панувати над речами. Таке панування забезпечується інститутом права власності, яким утверджуються приналежність матеріальних благ індивіду та його повноваження володіти, користуватися та розпоряджатися ними. Загальновизнаним в юридичній літературі є той факт, що право власності регулює відповідну категорію економічних відносин, що одержали назву майнових відносин, у статичному їх становищі [4, с. 21–23; 5, с. 22–28; 6, с. 42–44]. Іншими словами, призначення права власності полягає, насамперед, в утвердженні приналежності матеріальних благ власникам. Однак цього недостатньо для того, щоб власність забезпечувала відтворюване виробництво, для функціонування якого необхідний товарообіг, що засвідчує динаміку майнових відносин. Ці відносини регулюються вже іншими нормами, зокрема, нормами зобов'язального, спадкового права.

Важливо також відзначити, що право власності розуміється в об'єктивному і суб'єктивному значенні. Так, в об'єктивному розумінні право власності – це певна сукупність правових норм, які закріплюють майно за конкретним суб'єктом та визначають його права володіння, користування і розпорядження цим майном. Сукупність цих норм в цілому утворює інститут права власності. Однак норми цього інституту містяться не лише в цивільному законодавстві, а й в інших галузях законодавства (конституційному, земельному, сімейному, адміністративному та ін.). На нашу думку, переважна частина норм, що регулюють відносини власності, міститься все-таки в цивільному законодавстві. Тому представники цивільно-правової науки визнають право власності цивільно-правовим інститутом, не заперечуючи наявності в ньому норм комплексного характеру [7, с. 13, 212; 8, с. 8].

Не заперечуючи наявності в новій Конституції України 1996 р. основоположних норм щодо права власності, не можна водночас не помічати відсутності в ній безпосередніх праворегуючих норм. Тому є всі підстави вважати, що саме в цивільному праві зосереджена основна частина норм, що регулює відносини власності на засадах консти-

туційних принципів, але правореґулюючим, на нашу думку, є цивільно-правовий інститут власності. Щодо норм інших галузей права, то, хоча вони також мають велике правореґулююче значення, але більшість з них є субсидіарними по відношенню до цивільно-правових норм. Норми інституту права власності поширюються лише на ті майнові відносини, які набувають форму товарно-грошових відносин. У зв'язку з цим виникає питання про структурну приналежність норм кримінального, адміністративного права та інших галузей права, які забезпечують охорону права власності. В літературі було запропоновано вважати їх складовою частиною комплексного інституту права власності [2, с. 18–19]. Така позиція не є переконливою, адже, наприклад, норми кримінального права не регулюють відносини власності, не закріплюють повноважень власника, а охороняють лише ці права у випадку їх порушення. З цих міркувань немає підстав підтримувати цю точку зору.

Не менш важливим є визначення змісту суб'єктивного права власності. Так, у суб'єктивному розумінні право власності – це визначене законом право певного власника (фізичної чи юридичної особи, держави) здійснювати у відповідному обсязі володіння, користування та розпорядження стосовно належного йому майна на власний розсуд. Іншими словами, суб'єктивне право власності становить міру можливої поведінки власника. Суб'єктивне право власності є абсолютним, оскільки власнику протистоїть необмежена кількість осіб, які не мають права порушувати суб'єктивне право власності чи чинити перешкоди у його здійсненні. В цьому проявляється відмінність відносин права власності від інших, наприклад зобов'язальних відносин, в яких чітко визначене коло зобов'язаних осіб один до одного.

Зміст суб'єктивного права власності становлять правомочності власника: володіння, користування та розпорядження. На відміну від права власності в об'єктивному значенні суб'єктивне право виникає у тієї чи іншої особи лише, як правило, внаслідок дій, спрямованих на привласнення майна шляхом укладання угод, приватизації, створення речі, прийняття спадкоємства, заволодіння дарами природи тощо. Право власності не є єдиним суб'єктивним правом індивідів. Так, особи можуть набувати майнові права, що впливають із договорів оренди, зберігання, підяду, застави та ін. Але, на відміну від цих прав, підставою виникнення суб'єктивного права власності служить той чи інший конкретний факт привласнення майна, внаслідок чого у його набувача виникають усі три правомочності одночасно.

Триада правомочностей власника стала обов'язковим атрибутом визначень права власності в об'єктивному і суб'єктивному розумінні, як правило, і в сучасній юридичній літературі. Автори лише зазначають, що правомочності володіння, користування і розпорядження власник майна здійснює «найбільш повним чином, щоб це не заважало моральним засадам суспільства» [9, с. 535], «на власний розсуд» [3, с. 111; 9, с. 535] та ін. До речі, в ст. 317 ЦК України закріплено норму про те, що власникові належать права володіння, користування і розпорядження власним майном. Саме ці правомочності й утворюють зміст права власності із застереженням, що ці правомочності здійснюються власником на власний розсуд і в межах, не заборонених законом [9, с. 534]. Таке застереження забезпечує власникові достатній в умовах ринкової економіки обсяг повноважень.

Право власності не є незмінною і однорідною категорією. Його реальний зміст перебуває в прямій залежності від ступеня суспільного розвитку та існуючої в суспільстві форми (типу) власності, яким має відповідати адекватна форма права власності.

Державна власність не є притаманною лише соціалістичному суспільству. Справа в тому, що в межах однієї суспільно-історичної формації можуть співіснувати різні способи привласнення матеріальних благ. Це особливо характерно для капіталістичного і соціалістичного суспільств, в яких чітко простежується наявність кількох способів привласнення матеріальних благ, які обумовлюють існування кількох форм (видів) власності.

Важливу роль у системі відносин власності будь-якої держави відіграє державна власність. Державна власність була відома ще в Стародавньому Римі. Як відомо, римляни досягли великих успіхів у розробці положень приватного права та права власності. Спершу римському приватному праву були відомі державна і общинна власність на землю та приватна власність на інше майно [10, с. 102–104]. Право державної власності на землю не могли набувати окремі індивіди. Племенам, родам, а згодом і окремим сім'ям земля надавалася лише в тимчасове користування.

У високорозвинених Європейських країнах державна власність забезпечує не лише функціонування держави, а й бере активну участь у виробництві, що дало підстави дослідникам сформулювати тезу про створення змішаної економіки. При цьому не заперечується необхідність певного державного планування і управління економікою.

У змішаній економіці Німеччини знайшлося місце як приватній, так і публічній (державній) власності, значного поширення також набувають змішані підприємства, засновані на приватній і державній власності. В окремих високорозвинених капіталістичних країнах державний сектор економіки досягає 30 % (наприклад Австрія). За таких умов високого рівня набуває правове регулювання відносин власності, в тому числі державної, переважно кодифікованим цивільним законодавством (наприклад, французький цивільний кодекс, відомий як Кодекс Наполеона 1804 р., Німецьке цивільне уложення, Швейцарське цивільне укладення, Цивільний кодекс Нідерландів, Цивільний кодекс Італії) [11]. Звичайно, ще далеко не всі проблеми правового регулювання майнових відносин в капіталістичних країнах сьогодні вирішені. Так, у більшості країн так званої романо-германської системи і досі зберігається дуалізм приватного права, яке поділяється на цивільне і торговельне право (Франція, Німеччина, Іспанія, Португалія, країни Латинської Америки та ін.). Водночас спостерігається тенденція до об'єднання цивільного і торговельного права в єдину галузь приватного права (Швейцарія, Італія, Нідерланди) [11].

У країнах англосаксонського права (наприклад, Англія, США) значний вплив на регулювання майнових відносин здійснює судова практика (судовий прецедент). Водночас в Англії ще в 1925 р. був прийнятий спеціальний закон про власність.

Цивільний кодекс Іспанії встановлює, що до майна, яке перебуває в загальному користуванні, належать: дороги, канали, річки, водоспади, порти і мости, побудовані державою, береги, пляжі; всі інші права, що впливають з володіння державним підприємством; майно, призначене для

державної служби або для розвитку національного багатства; права на спільну власність, що належить державі. У Франції до складу виключної власності держави французький цивільний кодекс включає: дороги і вулиці, за станом яких стежить держава; річки, судноплавні та сплавні річки, береги, морські напливи, порти; майно осіб померлих без спадкоємців також належить державі. Французьке законодавство відносить до числа об'єктів державної власності повітряний простір, надра землі, шахти і гавані, рейди і будь-які ділянки території Франції, які не можуть перебувати в приватній власності; безхазяйне майно тощо. Для включення майна до складу державного надбання необхідний спеціальний закон. Майно, яке використовується всіма, вважається державним надбанням.

Правовому положенню державного майна присвячено главу II книги III Цивільного кодексу Італії [11]. Стаття 822 зараховує до державної власності: морські узбережжя, рейди і порти, ріки, озера, нерухоме майно, призначені для їх експлуатації. Цивільний кодекс Бельгії практично без змін відтворює положення Французького Цивільного Кодексу про об'єкти, що перебувають в виключній власності держави. У США державна власність виникла і розвивається в основному шляхом акумуляції коштів у державному бюджеті і їх використання для державного стимулювання економіки, у тому числі і для створення окремих державних підприємств. У власності держави перебувають: земля, поштова служба, іригаційні споруди, дороги, порти, електростанції, наукові та дослідні центри [11].

Висновок

Цивільне законодавство має бути якісним, тобто таке законодавство, форма і структура побудови, досконалість якого повинні забезпечувати: умови та ефективне використання результатів розвитку ринкової інфраструктури, гарантії правового захисту діяльності щодо розвитку інфраструктури, повноту правового регулювання цих питань. Нині постає надскладна проблема визначення місця державної власності в економіці України, її співвідношення з іншими формами власності та її можлива частка у загальнонаціональному господарстві. Безперечно, становище державної власності має змінитися на користь приватного сектора економіки, але в якій мірі і в якому співвідношенні –

The article analyzes the main features of the concept of right of state ownership are analysed in the article, as a civil legal institute.

В статтє анализируются основные особенности понятия права государственной собственности как гражданско-правового института.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЩОДО ОХОРОНИ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Хортюк О. В.,

здобувач НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

У статті на основі аналізу нормативно-правових актів та результатів досліджень провідних науковців визначено правове регулювання відносин щодо охорони ділової репутації юридичної особи.

Ключові слова: репутація, ділова репутація, охорона ділової репутації.

Проблематика ділової репутації юридичної особи останніми роками набуває усе більшої актуальності. Причому науково-теоретичні дослідження поступово набувають суттєвого практичного спрямування, оскільки питання визначення обсягу ділової репутації юридичної особи з

це завдання економічної науки. Правова ж наука та нормотворчі інституції, на нашу думку, повинні дати державній власності правове регулювання, яке було б адекватним її ролі в суспільстві з ринковою соціально орієнтованою економікою. При цьому ефективне створення нового правового механізму врегулювання сучасних відносин власності неможливе без врахування досвіду розвинутих Європейських країн. Право державної власності має багатоаспектний характер, яке не обмежується його економічним та юридичним значенням, зокрема, соціальний, політичний, психологічний аспект. Інститут права власності має цивільно-правову приналежність, незважаючи на те, що окремі його правові норми містяться в різних галузях права та законодавства.

Праву державної власності притаманні особливі форми та способи його здійснення, які обумовлені тим, що держава реалізує власницькі права лише через уповноважені та спеціально створені для цього органи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Селіванов В. М., Паламарчук В. О.* Відносини власності в процесі демократичної трансформації українського суспільства // Економіко-правові проблеми трансформації відносин власності в Україні. – К., 1997. – С. 5–11.
2. *Суханов Е. А.* Лекции о праве собственности. – М., 1991. – С. 7–10.
3. *Дзера О. В.* Розвиток права власності громадян в Україні. – К., 1996. – С. 4.
4. *Братусь С. Н.* Предмет и система советского гражданского права. – М., 1963. – С. 21–23.
5. *Венедиктов А. В.* Государственная социалистическая собственность. – М., 1948. – С. 22–28.
6. *Червоний В. С.* Методологічні проблеми регулювання відносин власності в законодавстві України // Економіко-правові проблеми трансформації відносин власності в Україні. – К., 1997. – С. 42–44.
7. *Боброва Д. В., Кузнецова Н. С.* / Цивільне право. Загальна частина. – К., 1995. – С. 13, 212.
8. *Дзера О. В.* Розвиток права власності громадян в Україні. – К., 1996. – С. 8.
9. *Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. / [За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця].* – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 3-є вид., перероб. і допов. – Т. 1. – 832 с.
10. *Підпригора О. А.* Основи римського приватного права. – К., 1995. – С. 102–104.
11. *Гражданское, торговое и семейное право капиталистических стран.* Сборник нормативных актов. – М., 1986. – 350 с.

урахуванням динаміки її господарських та інших соціальних зв'язків, встановлення дієвих юридичних гарантій недоторканності ділової репутації юридичної особи тощо безпосередньо впливають на ефективність виконання основних завдань юридичних осіб як приватного права, так і